

Stanisław Świrko

Stanisław Rutkowski (21 VIII 1892 -
19 III 1979)

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 14-15, 211-217

1979-1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

IV. KRONIKA ŻAŁOBNA

STANISŁAW RUTKOWSKI

(21 VIII 1892 — 19 III 1979)

W dniu 19 marca 1979 r. odszedł od nas na zawsze sędziwy wiekiem, wielce zasłużony w pracy pedagogicznej i społecznej, a wedle metryki przynależności organizacyjnej najstarszy członek Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza — dr filozofii Stanisław Rutkowski. Na cmentarzu parafialnym w Warszawie — Falenicy w dniu 23 marca żegnali zmarłego: najbliższa rodzina, byli wychowankowie Gimnazjum i Liceum im. Bolesława Prusa w Siedlcach oraz przedstawiciel Zarządu Głównego Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza w Warszawie.

Praca pedagogiczna wśród młodzieży oraz służba polonistyczna w szeregach Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza — to były dwie główne pasje Stanisława Rutkowskiego, które wytyczyły kierunek jego pracowitego życia.

Urodził się 21 sierpnia 1892 r. we Lwowie, jako syn Juliusza i Salomei ze Słotwińskich. We wczesnym dzieciństwie utracił rodziców i odtąd wy-

chowywał się u swego wuja, Józefa Słotwińskiego, który był polonistą i dyrektorem gimnazjum w Jaśle. Po ukończeniu miejscowego gimnazjum Stanisław Rutkowski wstąpił w 1911 r. na wydział humanistyczny Uniwersytetu Lwowskiego.

Momentem przełomowym był dla niego rok 1912. Właśnie wuj Słotwiński przeszedł na emeryturę i przekazał w upominku swemu siostrzeńcowi wszystkie tomy „Pamiętnika Literackiego” począwszy od roku 1902, był bowiem członkiem założonego w 1886 r. we Lwowie Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Wspaniała darowizna oraz wzór wujak-polonisty sprawiły, iż student II roku Uniwersytetu Lwowskiego postanowił kontynuować tradycje rodzinne i w 1912 r. zapisał się również na członka Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Nazwisko Stanisława Rutkowskiego figuruje istotnie w *Sprawozdaniu z czynności Wydziału Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza* za lata 1941-1913. Prezesem Towarzystwa był podówczas Józef Kallenbach, profesor Uniwersytetu Lwowskiego i kierownik seminarium, na które uczęszczał Stanisław Rutkowski. Był to element dodatkowy, który jeszcze silniej związał młodego studenta z Towarzystwem Literackim. Pozostał mu też wierny aż do zgonu, to jest przez lat 67.

Studia uniwersyteckie przerwała Stanisławowi Rutkowskiemu I wojna światowa i zajęcie we wrześniu 1914 r. Lwowa przez wojska rosyjskie. Wyjechał wówczas z rodziną do Wiednia, gdzie dzięki poparciu prof. Kazimierza Twardowskiego został przyjęty na IV rok studiów uniwersyteckich. W roku 1915 został zmobilizowany do armii austriackiej i przez 2 lata pełnił funkcję kierownika kancelarii w obozie dla internowanych Serbów w Górnej Austrii.

Gdy powstało Odrodzone Państwo Polskie, wstąpił do armii polskiej. W roku 1918, będąc jeszcze w mundurze, otrzymał urlop na dokończenie studiów uniwersyteckich i po złożeniu obowiązujących egzaminów uzyskał w maju 1919 r. dyplom doktorski na podstawie rozprawy: *Prace historyczne Adama Mickiewicza*.

Od tego momentu rozpoczął się w życiu Stanisława Rutkowskiego okres bardzo intensywnej pracy pedagogicznej. Tuż po demobilizacji uzyskał nominację na profesora w Państwowym Gimnazjum Ogólnokształcącym im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego w Siedlcach. Praca nie była łatwa i wymagała zarówno zapału, jak i wytrwałości. Młode Państwo Polskie, zlepek trzech różnych zaborów i trzech różnych systemów administracyjnych, ekonomicznych i kulturalnych, przy tym zniszczone czteroletnią wojną światową, wymagało pośpiesznego zorganizowania jednolitego szkolnictwa polskiego, zarówno średniego, jak i podstawowego. Najgorzej pod tym względem przedstawiał się był zabór rosyjski: brak było budynków szkolnych, podręczników, pomocy naukowych, a przede wszystkim polskich

kadr nauczycielskich. W Siedlcach było zaledwie kilku nauczycieli z wyższym wykształceniem, większość posiadała jedynie studia średnie.

Gimnazjum Stanisława Żółkiewskiego składało się z dwóch typów szkół: matematyczno-przyrodniczego oraz humanistycznego. Dyrektorem całości był Mieczysław Asłanowicz, chemik z wykształcenia, cieszący się wielkim uznaniem wśród młodzieży i bardzo życzliwy wobec nauczycieli. Kierował sam bezpośrednio klasami matematyczno-przyrodniczymi, natomiast cały dział humanistyczny przeszedł pod nadzór Stanisława Rutkowskiego. Wykładał w klasach wyższych (V-VIII), sprawował opiekę nad biblioteką nauczycielską i uczniowską oraz czuwał nad redagowanym w gimnazjum czasopismem uczniowskim „Ku światłu”. Do tego doszły wkrótce obowiązki pozaszkolne: prowadzenie kursów maturalnych dla osób wojskowych i byłych wojskowych.

A warunki lokalowe pracy były bardzo trudne, gdyż gimnazjum mieściło się w kamienicy czynszowej dostosowanej prowizorycznie do potrzeb szkolnych. W roku 1923 władze szkolne dokonały formalnego podziału szkoły na 2 odrębne gimnazja: matematyczno-przyrodnicze im. Stanisława Żółkiewskiego, obejmujące 8 klas, oraz humanistyczne im. Bolesława Prusa, liczące klas 11. Stanisław Rutkowski otrzymał wówczas nominację na dyrektora Gimnazjum im. Bolesława Prusa i funkcję tę pełnił aż do wybuchu II wojny światowej.

Lecz praca pedagogiczna i polonistyczna Profesora Rutkowskiego nie zamykała się wyłącznie w murach gimnazjum, przeciwnie, promieniowała szeroko poza uczelnię i miasto na cały najbliższy region. Służyła temu celowi szeroka akcja odczytowa prowadzona początkowo przez Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych. Odczyty były publiczne i bezpłatne, wygłaszane bezinteresownie przez prelegentów miejscowych i przyjezdnych. By działalność tę usprawnić, Stanisław Rutkowski podjął w 1932 r. inicjatywę powołania w Siedlcach przy miejscowym Kole TNSW oddzielnej sekcji Polonistycznej, która w roku następnym przekształciła się w Podlaskie Koło Polonistów z siedzibą w Siedlcach. Zrzeszało ono polonistów siedleckich oraz kilku sąsiednich powiatów, jak Biała Podlaska, Leśna Podlaska, Międzyrzec, Radzyń, Sokołów i Węgrów, łącznie 26 osób. Koło dzieliło się na dwie sekcje: 1) nauczycieli szkół średnich i zawodowych oraz 2) nauczycieli szkół powszechnych. Prezesem Koła wybrano Profesora Rutkowskiego.

Podlaskie Koło Polonistów utrzymywało stałe kontakty z polonistami Warszawy i Lublina organizując wspólnie akcję odczytową. Przykładowo można wymienić choćby takie tematy, jak W. Szyszkowskiego: *Zainteresowania literackie dzieci i młodzieży* czy J. Saloniego „*Jak realizuję nowy program w kl. I*”. W roku 1934 Podlaskie Koło Polonistów przygotowało

w Siedlcach specjalną uroczystość na uczczenie setnej rocznicy wydania *Pana Tadeusza* [por. „Pamiętnik Lubelski” t. 2, Lublin 1935, s. 324].

W roku 1936 członkowie Podlaskiego Koła brali czynny udział w referatach i lekcjach pokazowych organizowanych w Warszawie. Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego, do którego Siedlce wówczas należały, wysoko oceniło pożyteczną działalność Koła dając temu wyraz w okólniku z dnia 3 marca 1936 r. [por. „Polonista”, Warszawa 1936, z. V, s. 127-128].

Akcja odczytowa prowadzona przez Podlaskie Koło Polonistów przypomina mocno obecną działalność popularyzatorską Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, chociaż nie była wówczas przez nie firmowana. Pamiętać jednak musimy, że struktura organizacyjna dawnego Towarzystwa Literackiego była inna niż współczesnego. Początkowo Towarzystwo Literackie obejmowało swym zasięgiem jedynie Lwów i najbliższe miasta powiatowe i liczyło zaledwie 350 członków. W latach późniejszych powstał Oddział Towarzystwa w Krakowie, a później w Lublinie. Ponadto Towarzystwo Literackie skupiało swą działalność przede wszystkim na polu naukowym i wydawniczym redagując „Pamiętnik Literacki”. Niemniej w okresie przedwojennym wielu nauczycieli Podlaskiego Koła Polonistów, łącznie z Prezesem, było faktycznymi członkami Towarzystwa i prenumerowało z reguły „Pamiętnik Literacki”. To samo można też powiedzieć o większości przyjeżdżających prelegentów.

W roku 1937 powstała nowa organizacja: Towarzystwo Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej zrzeszające nauczycieli humanistów wszystkich rodzajów szkół w całym kraju. Podlaskie Koło Polonistów nawiązało z nim ścisły kontakt, stając się jego aktywnym Oddziałem.

Poloniści siedleccy, choć oczywiście nie wszyscy, bo jeździło się wówczas na własny koszt, brali też czynny udział w zjazdach ogólnokrajowych. Wymienić tu trzeba szczególnie I Ogólnopolski Zjazd Polonistów w Warszawie w 1924 r., II Ogólnopolski Zjazd Polonistów w Krakowie w 1930 r. poświęcony 400-leciu urodzin Jana Kochanowskiego oraz Zjazd Naukowy Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza we Lwowie w 1935 r. z okazji 200-lecia urodzin Ignacego Krasickiego. Na tym ostatnim Zjeździe Profesor Rutkowski uczestniczył na czele ośmioosobowej delegacji Podlaskiego Koła Polonistów z Siedlec. Brał też udział, jako przedstawiciel Koła Siedleckiego, w II Walnym Zgromadzeniu Towarzystwa Polonistów RP, które odbyło się w Warszawie w 1938 r. Powołany został wówczas na członka Zarządu Głównego Towarzystwa.

Tak chlubnie prowadzoną działalność pedagogiczną i oświatową Stanisława Rutkowskiego przerwała II wojna światowa. Oba gimnazja zostały przez okupanta zamknięte, a grono nauczycielskie przeszło do podziemia, organizując nauczanie tajne. Rozpoczęły się represje władz niemieckich. W latach 1940-1941 Profesor Rutkowski był kilkakrotnie aresztowany i

przetrzymany jako zakładnik. W końcu 1941 roku opuścił Siedlce i wyjechał do Warszawy. Zamieszkał u córki na Saskiej Kępie. Przyjął wówczas obowiązki nauczyciela w szkole handlowej, która jako zawodowa nie podlegała zamknięciu. Prócz tego, jak większość nauczycieli stołecznych, uczestniczył w tajnym nauczaniu. Powstanie Warszawskie zastało go na Pradze, udziału w nim nie brał.

Do Siedlec powrócił w połowie września 1944 r. Miasto było zniszczone, a Gimnazjum Bolesława Prusa spalone. Trzeba było wszystko zaczynać od nowa. W ocalałych budynkach prywatnych zorganizowano Liceum Ogólnokształcące i Pedagogiczne. Nauka odbywała się na dwie zmiany: rano Liceum Pedagogiczne, po południu — Liceum Ogólnokształcące. Jednocześnie trwała odbudowa dawnego Gimnazjum Bolesława Prusa, ukończona ostatecznie w 1951 r. Budynek jak i tradycje dawnego Gimnazjum przejęło Liceum Ogólnokształcące pod tym samym imieniem Bolesława Prusa i pod tą samą dyrekcją Profesora Rutkowskiego.

Podlaskie Koło Polonistów nie odrodziło się już jednak, nowe potrzeby powojennego szkolnictwa wymagały nowych form organizacyjnych polonistyki. Utworzono więc w Siedlcach przy miejscowym Oddziale ZNP Sekcję Nauczycieli Języka Polskiego przekształconą następnie na Podsekcję Szkół Licealnych przy Powiatowym Ośrodku Doksztalcania Kadr Oświatowych. W roku 1951 Podsekcja ta utworzyła Oddział Siedlecki odrodzonego po wojnie Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Prezesem Oddziału został Profesor Rutkowski. Był to więc powrót na stary szlak polonistyki w kraju. Nowo powstały Oddział rozwinął wkrótce szeroką akcję odczytową, w której szczególnym uznaniem cieszyły się coroczne cykle odczytowe dla maturzystów, zasilane wybitnymi prelegentami przez Zarząd Główny Towarzystwa Literackiego. O popularności i potrzebie tych odczytów świadczy najlepiej fakt, iż przybywała na nie młodzież nie tylko z Siedlec, ale również z Sokołowa Podlaskiego, Mińska Mazowieckiego i Mrozów. Z serii odczytowych o charakterze jubileuszowym wskazać trzeba na udział Oddziału Siedleckiego w imprezach „Roku Mickiewiczowskiego” zainicjowanych w 1955 r. przez Zarząd Główny Towarzystwa oraz na zorganizowanie w Siedlcach w 1960 r. aż dwóch sesji naukowych historycznoliterackich, poświęconych Marii Konopnickiej i Janowi Kasproviczowi. Przy realizowaniu tej szeroko zakrojonej akcji polonistycznej Oddział Siedlecki Towarzystwa korzystał ze stałej współpracy z miejscowym Domem Kultury.

Z obszernej listy odczytów wygłaszanych w Oddziale Siedleckim w okresie dziesięciolecia 1951-1961 warto dla przykładu i charakterystyki podać choćby kilka: Z. Libera: „Jakub Jasiński — poeta rewolucjonista”; E. Sawrymowicz: „Beniowski Słowackiego na tle prądów emigracji”; S. Pigoń: „Jak tworzył Mickiewicz”; W. Słodkowski: „*Szyfowe prace* na

tle lektury *Dzienników Żeromskiego*"; J. Z. Jakubowski: „Twórczość poetycka Stanisława Wyspiańskiego”; B. Wieczorkiewicz: „O języku Wiecha”; Z. Goliński: „Krasicki o sobie”; K. Kréjci: „*Pan Balcer w Brazylii* na tle rozwoju poematu realistycznego w literaturze czeskiej i polskiej”; C. Zgorzelski: „Jak czytać poezję współczesną” [pełny wykaz odczytów znajdują czytelnicy w „Pamiętniku Literackim”, rocznik 53, Wrocław 1962, z. 3, s. 335-336].

W okresie tym Stanisław Rutkowski — jako prezes Oddziału Towarzystwa Literackiego — nawiązał ścisłą współpracę z „*Polonistyką*” (wszedł do, jej zespołu redakcyjnego) oraz z czasopiśmem „*Język polski*”, zachęcając przy tym nauczycieli siedleckich i starszą młodzież licealną do prenumerowania obu pism.

W sumie można stwierdzić, że dziesięciolecie 1951-1961 było okresem dynamicznego rozwoju zarówno Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Prusa w Siedlcach, jak i Siedleckiego Oddziału Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Zasluga to wielka Profesora Rutkowskiego oraz grona najbliższych współpracowników, których potrafił skupić wokół siebie.

Dziesięciolecie to jest ponadto pięknym akcentem, który kończy pracowitą i długą, bo lat 42 liczącą, służbę Profesora Rutkowskiego, wybitnego pedagoga i polonisty na niwie oświaty i kultury ojczystej w Siedlcach.

W roku 1961 Profesor Rutkowski przeszedł na emeryturę i wyjechał z Siedlec do Warszawy, gdzie mieszkała jego najbliższa rodzina. Lecz o Oddziale Siedleckim Towarzystwa nie zapomniał. Prowadził go jako prezes do końca 1962 r., a następnie kierownictwo przekazał długoletniemu Sekretarzowi Oddziału Ignacemu Wojewódzkiemu. W latach następnych, w miarę możliwości i zdrowia, opiekował się nadal Oddziałem, dojeżdżając do Siedlec z Warszawy.

Po przeniesieniu się do stolicy kontakty Profesora Rutkowskiego z Towarzystwem Literackim nie osłabły, lecz przeciwnie, zacieśniły się jeszcze bardziej, chociaż przybrały inny charakter. W roku 1961 powołany został jako członek do Zarządu Głównego Towarzystwa, a w roku 1962 objął funkcję wiceprezesa Oddziału Warszawskiego i pełnił ją przez lat 10. W okresie tym przyczynił się swą inicjatywą do powołania Oddziału w Rembertowie (dla woj. warszawskiego) oraz przygotował razem z Marią Knotthe, Anielą Zawadzką, Janiną Pichalską i Marią Nogaj obszerny memoriał pt.: „Uwagi dotyczące realizacji nowego projektu programu języka polskiego w liceach ogólnokształcących i szkołach podstawowych”. Projekt ten, złożony w imieniu Towarzystwa Literackiego, spotkał się z pochlebnią opinią Ministerstwa Oświaty.

Stanisław Rutkowski brał też czynny i systematyczny udział w cotygodniowych zebraniach Zarządu Głównego Towarzystwa, w odczytach or-

ganizowanych przez Towarzystwo na terenie Warszawy oraz w ogólnopolskich zjazdach delegatów Towarzystwa.

Nieobce Mu też były zainteresowania naukowe. W roku 1967 ogłosił drukiem w „Roczniku II Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” (s. 23-61) poważne studium pt.: *Listy Władysława St. Reymonta do Wincentego Szacznajdra*. Drukował również artykuły w „Pamiętniku Literackim” oraz w „Polonistyce”.

Sumienną swą pracą pedagogiczną, oświatową i organizacyjną Professor Rutkowski zapisał się chlubnie w dziejach naszego Towarzystwa. Dlatego też Zarząd Główny towarzystwa zainicjował przyznanie Mu zaszczytnego Medalu Komisji Edukacji Narodowej, a „Rocznik VIII Towarzystwa” (s. 149-156) ogłosił w 1973 r. specjalny artykuł o Jego życiu i pracy. Dodać też trzeba, iż Professor Rutkowski posiadał już odznaczenia wcześniejsze: Złoty Krzyż Zasługi oraz Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Imię Profesora Stanisława Rutkowskiego pozostanie na długo w pamięci członków naszego Towarzystwa jako przykład wytrwałej i ofiarnej pracy dla dobra kultury polskiej.

Stanisław Swirko